

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Petri Perpiniani Societatis Iesv: De Vita Et Moribvs
B. Elisabethae, Lusitaniae Reginae Historia**

Perpiña, Pedro Juan

Coloniae Agrippinae, 1609

Liber Secvndvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9601

Ferdinando fratre, quem pater ante suum ex Hispania discessum omnium ciuitatum consensu regem designarat, Patrij regni gubernationem, propugnationem, defensionemque susceperat, neque passus erat Alfonsum Cerdam filium fratris aui successorem renuntiari. Rex cum Pontif. Max. rogatu Rodolpho cessisset, reuersus in patriam, iudicium filij contra pactionem foederis cum Gallo facti, & ipse comprobauit, & concilio publicè indicto fecit, vt omnes ciuitates comprobarent. Violantia Regina quæ ad Iacobum superiorem Aragoniorum regem patrem suum absente marito profugerat cum duobus nepotibus suis, verita ne pueri iussu patru interficerentur, petijt, vt Murtiæ dotale regnum Alfonso Cerdæ, qui erat natu maior, donaretur, quando cætera non sine scelere ablata fuissent. Hac eum conditione adduci posse, vt ius suum desereret, & auita patriaque regna Sanctio remitteret atque concederet. Rex probato consilio, fecisset quod postulatum erat sine mora; nisi Sanctius palam contradixisset; Qui cùm imperij socium ferre non posset, & regiones legatos, qui ad Pontif. Max. de eo mittebantur, verbis, minisque deterruit, & ambitione impia ad studium regni ductus, adorsus est regno pellere filius patrem. Conuentum ille indixerat Pintiam, vt de Murcia nepoti condonanda ageretur. Ibi Emmanuel regis frater, cui ciuitatum omnium legati multis iam ante Sanctij de patre querelis in senem concitati, permiserant summam statuendi potestatem, maxima frequentia, stans clarissima voce pronunciauit, quoniam Alfonsus crudelis in fratres, aliosque præstantes viros extitisset, argenti talenta L. (pendet autem Hispanicum talentum, quod quintal vulgo dicitur, centum

centum Hispanicas libras, Romanas triginta tres, & trientem supra centum) Constantinopolitani Cæsaris vxori temerè dedisset ad redimendum virum captum ab hostibus, pecuniam adulterasset, vectigalibus magna ex parte sublatis, quasi neruos regni incidisset, regnum Algarbiorum (sic enim appellant Arabico nomine veteris Lusitanię partem, olim à Turdetanis ferè habitatam, quæ est ad sacrum promontorium, & flumen Anam) Alfonso tertio Lusitanię regi genero suo condonasset, omnesque Lusitanos reges in posterum iurisiurandi, quo tenebantur, metu ac religione liberasset, & alijs effusionibus, stultisque ac minimè necessarijs largitionibus, (ita illi parū piè regis eximij munificentiam interpretabantur) ius imperij diminuisset, & potestate, & vectigalibus & nomine regio spoliandum esse, Sanctium Regem appellandum, ei omnes dicto audientes esse oportere: tam inhumana & horribili voce concitata regna omnia penè vno tempore à rege defecerunt ad Sanctium: id tantum maiestati patrię tributum, ne filius Alfonso viuo Rex appellaretur, Sola Hispalis in fide mansit & Murcia, quæ propterea quod eius virtute quadam ex parte fuerat à Saracenis recuperata, Regē alium noluit agnoscere, quoad ille vixit. Ita Rex omnis memorię facile princeps, qui ob egregiam scientiam astrorum, singulareque consilium quasi cognomen iam habebat in senectute sapientis, & in Germania, vbi nomen eius multum erat propter magnitudinem rerum gestarum, & magnificentiam liberalitatis Cæsar nonnullorum suffragijs fuerat renunciatus, & altitudine animi singulari iniuriam non mediocrem imperij prærepti voluntaria oblivione contriuerat, inimicitiasque iurè fortassè cum
æmulo

æmulo susceptas Reipublicæ Christianæ & Pontificis precibus donarat, ex omni Hispania, quam clarissimis nobilitarat victorijs, & triumphis, filij sceleris eiectus vix angulum vnum inuenit, qui & fugientem recrearet, & ruentem acciperet, & teget morientem. At Alphonsus eius nepos cum se patri fraude nudum, spoliatum, eiectumque videret, non ferens tantam indignitatem rerum; Ioannem patrum suum alterum Legionis regem appellat, Iacobo Aragonio consobrino patris Murciam concedit, vtrique daturus vtrumque regnum si vicissent, solum ipse retinuit Castellani regni nomen; hac pactioe societati belli pacisque inita cum duobus potentissimis viris, in potestatem redigere nitabatur ablata sibi regna. Aragonius tanta spe erectus, post obitum Sanctij, interea dum filius parvus erat in alterius tutela, vi & armis occupat attributum sibi regnum. Id postea quum Ferdinandus repeteret, Aragonij contra defenderent acriter; bellum conflatum est magnum & acerbum, & quoniam vni vno tempore cum quatuor res erat, (nam Ioannes Nonius Lara regulus summis opibus adiunxerat se socium illis tribus) difficile certè Dionysij genero & periculosum. Ille non nescius, quam exitiosum esset tam multos habere inimicos, tam opulentos, tam infensos, minore negotio duobus, quam quatuor resisti posse ratus, cum patruo, & cum Ioanne Nonio decedit. Restabat adhuc cum Alphonso fratre patruele, & cum Iacobo consobrino patris non leue certamen. Nam præterquam quod innocentes multi miserè trucidabantur, prædæ ex agris agebantur vtriusque regni, vici exurebantur, socij
Regum,

Regum, qui alterutras partes sequebantur, ingentes clades accipiebant, præter hæc & alia communia mala belli, instabat à tergo Ferdinando cum Aragonio pugnanti Saracenus, qui tam graues & tam incensas Christianorum regum iras, verè sibi lucro futuras existimabat: & eò minore periculo & labore finitimas vrbes maioribus suis adeptas recuperaturum, quo vehementius illi, atque diutius præliarentur. Magnam prorsus calamitatem infestissimus hostis putabatur allaturus, nisi vicini & cognati reges alicuius autoritate ad conditiones pacis adducerentur. Regina erat alteri soror, alteri socrus, & consobrina patris, nata & educata in illis terris, quæ maxima ex illo bello detrimenta capiebant. Ea re, quum semper eo animo fuisset, vt alienis malis non secus doleret ac suis; hæc duorum regnorum incommoda maiore quadam ratione ducebat suas: quoniam eorum dignitas & salus agebatur: vt etiam si quæ semper fuerat, non esset; tamen quicquid alterutri vel iam adesset, vel impenderet mali, id non aliter ac si adesset & impenderet sibi, dolere ac metuere deberet: patriæ verò ruinas multò etiam magis horrere quam suas; præsertim quum bellum quidem ipsum magis illis esset proprium, qui pugnarent, quam cæteris, belli dolor, & timor, & periculum omnibus etiam quiescentibus videretur esse commune. Quapropter sine intermissione Deo primum, pacis, & concordie parenti pro totius Hispaniæ salute supplicabat: lacrymis assiduis perfundebat cælestium aras orans, vt iram numinis à populi Christiani vita, libertate, fortunis, suis precibus auerterent: deinde non
diffi-

diffidens tales principes exorari posse, ut priuata odia publicæ utilitatis causa deponerent, si cuius hominis excellens autoritas intercederet, partim ab alijs, qui non postremum amicitiae locum apud eos obtinerent, admonendos, hortandosque curabat, partim ipsa quantum poterat industria & labore contendere tantum faciebat, ut qui primi reges Hispaniae numerarentur, dolorem, inimicitiasque suas Reipubl. Christianae concederent. Docebat quantum in discrimen omnes venirent: quantam perniciem acerrima illa contentio esset allatura, nisi cauerent, præcipuè cum superiore bello, quod cum Dionysio gestum esset, Saracenus multis castellis captis ad reliquam Bæticam inuadendam factus esset alacrior successu: quanto in odio apud omnes gentes futurum esset eorum nomen, si patria tanto maiorum labore & sudore, tam multo sanguine militum fortissimorum ex hostium teterrimorum faucibus erepta, ipsorum culpa ad eosdem hostes Christianum sanguinem semper sitientes vlla ex parte rediisse videretur. Quid illis gratius accidere posse? quid iucundius? quid oportunius, quam dissensionibus mutuis debilitari & frangi eorum opes, quos deinde tanto facilius essent victuri, quanto plus & de copijs rerum, & de militum auxilijs perdidissent? nihil scilicet optare, nihil orare aliud inimicissimas religioni nostrae nationes loco tam propinquas, numero tam infinitas, potentia tam formidolosas, nisi ut Christianorum gladij sociorum corporibus hebescerent, quo minus eorum aciem timerent sui; ut milites continuis ferè prælijs fatigarentur, quo certior esset victoria cum integri adorirentur fessos, ut lectissimi quique equites mutuis vulneribus occiderent,

rent, quo breuius reliquias ipsi delerent: ut ærarium domesticis bellis exinaniretur, pecunia deesset ad externa. Denique ut omnes vires in certamine neque utili, neque glorioso potius consumerentur, quæ si ad recuperandam veterem possessionem conferrentur, magnam sibi calamitatem essent importaturæ: Illis copijs, illis impensis, illo labore, illo sanguine quam multas vrbes hostium, quam magnam Hispaniæ partem in pristinam dignitatem vindicari potuisse, nisi socij aduersus socios pugnare maluissent? Quanto & honestius & utilius futurum fuisse exturbari, exterminari, exingui nominis Christiani capitales hostes, quam eiusmodi bellum geri, ex quo non minor propè ad victores dolor, quam ad victos perueniret? illa incendia, illas populationes, illas ruinas, illas strages, illas direptiones iam diu Saracenorum tectis, agris, mœnibus, exercitibus, fortunisque deberi: quantum alter alteri noceret, tantum communibus hostibus prodesse: quanta fieret de vtriusque copijs, imperioque diminutio, tantam fieri ad eorum vires accessionem, ad ferocitatem, ad audaciam. Mederentur tanto malo, consulerent suis rationibus, prospicerent patriæ saluti, prouiderent periculis omnium, ponerent priuatas inimicitias, publicæ incolumitatis causa. Si quas inter se controuersias haberent, eas longè melius bonorum arbitrio, quam armorum tumultu posse componi. Esse in Hispania viros & ea in vtrunque beneuolentia, ut vellent, & ea nobilitate, ut deberent, & ea sapientia ut possent ambobus iura summa æquitate describere. Viderent ne vniuerso naufragio & quæ haberent, & de quibus contenderent vno vestigio temporis amitterent.

F

Se qui-

Se quidem pro ea beneuolentia summa, quam equum esset socrum erga generum habere, sororem erga fratrem, mulierem amantem religionis erga Rempublicam Christianam vniuersam, vtriusque regna tranquillitate pacis atque otij Florentia, totam Hispaniam periculo vacuam, armorum terrore liberam cupere videre. Huiusmodi literis, nuntijs, cohortationibus, foemina excellens propinquos reges vtrique proxima ad compositionem faciendam, ad patriæ præsidium frequenter excitabat, neque intermittebat interim diurnas, & nocturnas obsecrationes, atque vota, quibus multò facilius, quam auctoritate cuiusquam rem perfici posse confidebat. Erat enim ille annus M. CCCIII. ab ortu Christi, quo anno Benedictus vndecimus hoc nomine post Bonifacij octauum mortem legitimè creatus, Roman. Pontif. præerat Christianis sacris. Fuit ille virtute præstanti, qui matrem in bombycina veste non agnouit, mox ad eiusdem obsoletiore vestitu venientis complexum ac osculum modò non cucurrit. Suscepto Pontificatu studio quodam & amore pacis flagrans nihil habuit antiquius, quam vt Ecclesiam nouis & perniciosis seditionibus miserabiliter distractam conciliaret rursus, atque coniungeret. Audiit ardere Hispaniam sociali, ac prope ciuili bello. Quo nuncio perculsus, sicuti par fuit bonum patrem filiorum periculo percelli, continuo literas dedit ad vtrumque regem plenas pietatis, plenas doloris, plenas amoris cuiusdam & beneuolentiæ, in quibus facile recognosceres curam & sollicitudinem communis parentis omnium. Petebat, orabat, interdum etiam pro suo iure contendebat, vt arbitrum sumerent quem vellent, cui

huius suam causam rectè committi posse crederent: ne crudelissimis, & immanissimis nationibus illud iucundissimum tantæ stragis, & sanguinis Christiani spectaculum præberent: longè esse satius, vnius, aut plurium arbitrio vtrique parti æquo, tantillum nescio quid alterutri auferri, quam furore multorum immoderato, & omnibus iniquo cuncta funditus euerti. Illi iam quotidianis Elisabetæ monitis, & precibus inclinati, Pontificis, præcipuè talis, auctoritate nullo negotio sunt impulsæ. Rescribunt placere sibi bellum facere desistere, omnia vnius arbitrio permittere, apud quem sine tumultu, cum pace, bonaque venia, iure & legibus disceptando decertarent. Verùm Dionysio Lusitanæ rege neminem neque meliorem, neque æquiores arbitrum posse reperiri. Hominem esse & iustitia insignem, & prudentia, ac sapientia præstantem, & ingenio perspicacem, ac solertem, quæ res nõ minimam partem ad vnāquamque rem existimandam, momentoque suo ponderandam tenerent: porro ijs necessitudinibus vtrique coniunctum; vt neutri possit melius, quam alteri consultum esse velle. Hortaretur eum ipse per literas, negotium commendaret, peteret ne difficultatem illam subterfugeret sua, vel, potius omnium causa. Etiam si de eius in se animo nil dubitarent, existimare tamen Pontifice Max. postulante, vel nullam, vel minimam certè recusandi causam habiturum. Gessit in eiusmodi re libenter morem Benedictus regum voluntati; rogauit Dionysium, vt eo arbitro & disceptatore potentissimis regibus ad controuersias tantas distrahendas vti liceret. Lusitanus non ignarus quam id esset sibi ac suis honorificum, reliquæ Hispaniæ vtile futurum,

cum neque Pontificis auctoritatem aspernari, neque preces vxoris assiduas repudiare posset, laborem cum gloria suorum, molestiam cum aliorum fructu suscepit. Et quoniam pax non poterat esse diuturna, nisi stirps ac semen ipsum discordiarum extingueretur, sapienter illi quorum de rebus disceptabatur, omnes controuersias, vnde bellum ortum esset diiudicari oportere putauerunt. Ad dirimendam igitur Iacobi & Ferdinandi litem de Murciano regno Ioannes princeps, qui cum iam ante Ferdinandus redierat in gratiam, & Ximenius Episcopus Caesaraugustæ socij dati regi Dionysio ad cognoscendam Alphonfi & Ferdinandi causam; de Castellæ regno Dionysius, & Iacobus reges iudices dicti. Quibus ita constitutis anno 1304. omnes quorum aliquid intererat compromiserunt certis Castellis depositis, à disceptatorum sententia & voluntate, ne latum quidem vnguem discessuros; quicquid illi cognita causa statuissent, id vnum ius fasque putaturos. Deinde cum Dionysium fecissent per nuntios de compromisso, interpositisque poenis certiores, orarunt, vt quoniam commodè tantares nisi coram agi non posset, ne grauaretur ipse ad se venire. Satis laxam præstitutam esse conficiendo negotio diem, vt ante decimum octauum Kalendas Septembris omnium iam essent quæsitæ, agitata, definita iura. Ille multis iustisque de causis nec laborem itinerum nec sumptum tantum sibi deuotandum arbitratus Cal. Quint. cum Elisabeta coniuge profectus est, vt illa disceptationi regum interesset: cuius grauitas, & obsecratio præcipuè flexisset eorum mentes. Comitabantur Alphonfus frater, Petrusque filius, & viri nobiles non pauci, alij

ei, alij porrò multi ad mille hominum equis, & vestibus pro temporis illius parsimonia benè ornati. Conuenerat inter omnes, vt Turraffone tantarum rerum fieret iudicium; oppidum id est in Hispania citeriore mediterraneum & perantiquum, quod olim Celtiberi gens valdè bellicosa tenuerunt. Nunc situm in extremis Aragonij regni finibus Agredæ, quam olim Gracchurim fuisse quidam opinantur, Castellorum oppido vicino opponitur ex aduerso, & paululum immutato nomine vocatur Tarrazona. Eò Dionysius contendit cum suis. Ferdinandus socero honorificè accepto, alio itinere venit eodem cum Maria matre & coniuge Constantia magno comitatu, vbi iam eos expectabat Aragonius cum vxore Blanca, regali apparatu & ornatu, vt illa tempora ferebant, præclaro atque magnifico. Acta prius est Ferdinandi & Iacobi causa, qua sedulo cognita tres arbitri, quorum nomina supra posui, decreuerunt, vt Murcia regnum diuideretur, pars Aragonijs regibus tribueretur, pars cederet Castellanis: ex qua diuisione etiam nunc Elchrum, Illici, Orcellis, Elda, Nouelda, aliaque nonnulla Castella in Valentino regno numerantur. Deinde Dionysius, & Iacobus reges de Alphonso Cerdæ, & Ferdinandi contentione statuerunt, vt Castellæ regnum Ferdinandus eiusque posteri haberent, Alphonso Castella certa cum vicis donarentur, aliaque multa & magna vectigalia: his ille contentus viueret priuatus, nomen, insigniaque regia deponeret. Hæc publicè pronunciata, & omnium consensu, sicuti par erat, comprobata insperatam illam quidem, sed multum ac diu optatam pacem vniuersæ Hispaniæ pepererunt, &, quod est admirandum

dum magis, ita ratam atque firmam, nullis ut iniurijs viuis autoribus fuerit aliquando turbata. Redijt Dionysius in patriam, regibus pacatis, eodem anno, dimidiato ferè Septembri, (falso enim, librarj vitio fortasse, scriptum est in vetustissimis monumentis, quæ in Parthenone Conimbricensi Beatæ Claræ custodiuntur, annum hunc fuisse ab imperio Cæsaris M. CC. LXXIIII. quum ijsdem literis ante tradatur Elisabetam anno ab eiusdem imperio M. CC. LXXI esse natam) non ea re solùm magnam gloriam adeptus, quòd ad tantas lites dirimendas vnus ex omnibus electus laborem cum sumptu, molestiam cum detrimento non recusauit: sed quod ita se magnificum, ac liberalem præbuit tum in itinere, tum in conuiujs regum; ut suæ magnificentiae memoriam in illis locis reliquerit æternam. Fuerunt omnino antiqua illa tempora feliciora nostris, cum opulenti reges vel tam facile Pontificis Max. auctoritate, socrus sororisque precibus adducti, & alienæ fidei committebant, & potestati permittebant res suas, vel quod arbitri statuisent, nihil contradicentes, tam sanctè, religioseque seruabant; & in contentione partium reperiatur, qui ab odio aut gratia remotus, quod æquum bonumque videretur, iudicaret. Hoc si modo facerent Christiani reges, atque principes, non audiremus quotidie Galliam, & Italiam crudelissimis flagrare bellis, non orbis omnium terrarum, non vniuersa maria immanissimis essent prædonibus infesta. Paucis omnino annis ab hac concordia, priusquam ciuile bellum in Lusitania filius cum patre gereret, Ferdinandus gener Dionysij ferè repentina morte extinctus est non sine magna admiratione omnium, ac diuinæ seueritatis metu. Fuit

tu. Fuit ea res tristis ac luctuosa Dionysio, & Elisabetæ, qui tamen non multis annis post aliud vulnus longè grauius & acerbius acceperunt. Nam Constantia regina non diu superstes viro breui tempore in ipso ætatis flore discessit è vita. Hic nonnulla feruntur accidisse diuinitus, aliena quidem à discordijs placandis, & tollendis inimicitijs, sed quoniam in hoc tempus inciderunt, huius loci propria. Mortuo genero Mirobrigam reges adierunt Constantiæ videndæ, leuandique doloris causa. Secuta est Vrraca Vafchia, cuius supra iam fecimus mentionem, quæ studio cœlestium rerum & amore, virginitatem suam Deo consecrarat, & propter virtutis opinionem erat in intimis Elisabetæ. Hanc crebro subitus quidam inuadebat dolor, tantus, vt fusa diu sine mente, sensuque iaceret, cum nec cibum sumere, nec loqui posset. Multi sæpe medici tam grauem morbum frustra fuerant depellere conati. Mirobrigæ versantem repente solitus dolor miseram mulierem oppressit. Vbi respirauit, & aliquantulum recreata ad se redijt, inuisit ancillam suam, vel potius consiliorum sociam, & participem regina. Illa non ignara quam sanctè viueret & religiosè, vides, inquit, vides regina quam frequenter, acerbeque discrucier & torquear? Precare Deum obsecro, vt si commodum ipsi videatur, aut mihi firmam reddat valetudinem, aut ex hac colluione famulam suam migrare iubeat in cætum beatorum. Satius enim est emori, quam hunc dolorem cum tanto pudore perferre. Commouit humanissimum reginæ animum familiaris foeminæ miserabilis aspectus, & oratio. Orat Deum, vt ipse medeatur pro sua clementia tam intolerabili dolore, misereatur tam

probæ mulieris, & tam religiosæ: manu deinde caput, & corpus reliquum permulcens signat cruce signo salutari. Dictu mirabile: quæ antea tam grauiter sæpenuerò vexabatur, & afflictabatur, vt à morte non longè abesse videretur, ab eo die nullum vnquam similem dolorem sensit, idque ipsa postea palam est testificata. Post obitum verò Constantiæ Dionysius, & Elisabeta Scalabi Olisiponem ibant aliquando. Ecce Reginam Azambugiæ iam appropinquantem anachorita quidam pedes à tergo persequitur cum clamore: orat, obtestaturque per Deum, vt se paucis audiat. Repellebatur à circumstantibus, Elisabeta iubet accedere; tum ille Constantia, inquit, filia tua regina in Sacello solo & ab arbitris remoto, vbi dego, sæpe mihi dormienti visa est dicere, se in igne purgante grauissimè torqueri; orare te parentem suam, vt sibi laboranti subuenires: Possè ita facile tam diro cruciatu liberari, si omnibus diebus vnus anni spatio iubeas per sacerdotem integrum & castum pro se fieri sacrificium. Reginæ comites ridere fabulam, hominem illudere, interdum etiam stomachari: Si cui Constantia mortua apparere posset, & ab illis pœnis ad nos commeare, tibi scilicet potius terræ filio, quam aut charissimis parentibus, aut suauissimo fratri apparuisset. Anachorita discessit. Reginæ sciscitanti, quis esset, vbi habitaret, omnes se nescire responderunt. Narrat ordine rem omnem Regi: consilium exquirat. Videtur, inquit ille, fieri oportere diligenter quod admonuit Anachorita. Accersit Ferdinandum Mendium Sacerdotem, cuius ea erat innocentia, ea existimatio vitæ, vt tam alienus

alienus à flagitio crederetur, quam si tum primum natus esset. Imperat toto tempore annuo singulis diebus faceret pro Constantia filia sua rem diuinam: Videret, ne vllus dies intermitteretur. Equidem intelligo non defuturos, quibus commentitium hoc, atque fictum videatur, & poetarum fabulis non dissimile, vt iam tum visum fuit omnibus, qui erant in Reginae comitatu. Sed non video cur incredibile putetur: siue ipse animus Constantiae ab illis infernis regionibus, vbi igne purgante cruciata pendebat suorum peccatorum poenas, tantisper diuina voluntate remeauit ad superos, dum opem sibi aliquam, & auxilium exposceret, quod & fieri posse, & aliquando vsu venire omnium penè Theologorum, ac Sanctorum hominum monimenta testantur: siue Constantia ipsa nesciente, & in suo illo carcere manente, in quem fuerat iudicio detrusa, Angeli Dei iussu quandam eius imaginem & speciem inanem Anachoritae dormientis animo obtulerunt: quae subsidium Constantiae necessarium postulare videretur, quod & Sanctus Augustinus & ceteri scriptores diuinarum rerum cum doctrina, tum pietate praestantes saepius euenire solere tradiderunt. Nam quod alienissimo potius homini vel sese ostenderit, vel ostensa fuerit, quam suis, ad consiliorum diuinorum reconditas, abstrusasque causas referri potest. Nec à ratione abhorrens existimandum est, quod petiisse dicitur, vt castus & integer sacerdos diligeretur. Quanquam enim eadem semper est vis, eadem efficacia ipsius sacrificij à Christi Optimi Maximi laboribus, cruciatibus, morteque profecta, siue per bonum fiat siue per malum sacerdotem: & preces solennes sacrarum, quia

totius Ecclesiae persona & nomine peraguntur, non sunt infructuosae vitio ministri, tamen doctissimorum & sanctissimorum virorum disputationibus testatum, & comprobatum est, non minimo adiuumentum afferre gratiam apud Deum & pietatem operantis. Certè is fuit exitus rei, ut iam necessario credendum esse videatur. Quippè annuo spatio confecto Reginae Conimbricae versanti filia cum veste candida visa est secundum quietem, quae matrem nominatim appellans, tandem, inquit, ex illis supplicijs erepta sum diuina clementia, quae ante grauissimo cum dolore proferebam. Nunc ascendo in altissimum illud domicilium, ubi dolore & cruciatu libera perfruar iucunditate sempiterna. Exposuit illa Regi nixum, sed non in mentem veniebat, quae sacra fieri iussisset. Diluxit, in sacellum venit, ut interesset rei diuinae. Adit iam sedentem Ferdinandus Mendius, pro quo fieri velit sacrificium in posterum. Annum enim iam esse completum; quo toto pro Constantia mortua facere iussus esset. Quibus verbis admonita, rediit in memoriam quid aliquando Anachorita nuntiasset, & nouissima conferens primis; En inquit, hoc illud est quod in quiete mihi nocte proxima ipsa narrare visa est; en causa cur apparuit dormienti. Egit quas potuit Deo gratias pro tanto beneficio, praecipit nonnulla sacra celebrari cum solenni cantu, & pauperibus undique collectis maiores solito pecunias viritim distribuit. Quod si quis erit tam sui iuris, suaeque sententiae, ut adduci non possit ad credendum, is sic habeat me nemini in eo astringere & obligare meam fidem, sed

sed ea tantum exponere, quæ sint vetustissimis literis tradita, nihil arbitrantem incredibile, quod per viros fide dignos proditum posteris optime congruat cum Patrum sententijs, placitis, decretis. Nos iam ad dissensiones per Elisabetham extinctas redeamus. Omnia superiora aut Dionysio cum fratre externisque regibus bella fuerunt, aut vicinis regibus inter ipsos: nunc exponemus quod filius hæres regni intulit regnanti patri, in quo maximè perspectus est Elisabethæ animus, cognita virtus, exercita patientia. Et quoniam ita demum facile ac iucundè quod gestum est percipitur, si fontes vnde omnia manarunt demonstrantur, & aperiantur; rem totam usque à capite arcessemus, verum sine fastidio & paucis. Rex Alfonso filium suum valde semper dilexerat, & amarat, sui que amoris erga illum multa maxima, & certissima signa dederat: vel quod tanto labore periculoque suo perfecerat, ut ei Beatrix soror ac filia regis vxor daretur; vel quod vix sex annos nato cum primum ei Beatricem Conimbricæ despondit, amplissimam & ornatissimam familiam, regalemque apparatus seorsum dederat, & grandia vectigalia assignarat, ut non modo quæ ad cultum atque victum, alendamque familiam tantam essent necessaria copiosè suppeditarent, sed etiam in officiosos ac diligentes famulos multa munera & beneficia conferri possent, vel quod nuptias post reditum ex Aragonia maximis impensis omni ludorum & conuiuiorum apparatu summa frequentia Olisipone celebraret, vel quod duorum nepotum suorum qui pueri dis-

cesserant

cesserant immaturam mortem adeo grauitè ac molestè tulerat, vt Roma vsque Pontifex Maximus contabescentis animi moerorem per literas conatus fuisset leuare consolando. Tanta parentis in se voluntate perspecta per officiosè filius ac peramanter eum obseruare debuisset, quem etiamsi durus esset ac ferreus, & coli & amari oporteret. Verum longè aliter euenit nonnullis de causis. Primum enim illa nimia indulgentia, qua nihil est in educatione liberum perniciosius, corruptus puerilis animus, cum propè ante regem ac dominum quam hominem se esse nouisset, tantos sibi spiritus, tantam arrogantiam sumpserat, vt omnia, etiam patrem in sua potestate esse debere arbitraretur. Hinc illa deinde nata sunt: patrias diuitias, copias, thesauros cupidius appetere, quam decorum erat filio: regni totius administrationem, quæstiones rerum capitalium, iurisdictionem vniuersam, patre viuo & satis adhuc ad imperium gerendum firma & integra ætate, vsurpare velle. Ad hæc accedebat inuidia quædam in pectore penitus inclusa, quæ mentem adolescentis exagitatam deprauabat. Quippè Dionysius duos præcipuè filios eosque non legitimè procreatos, carissimos habebat, Alfonsum Sanctium, & Ioannem Alfonsum, quos in omnibus rebus sibi semper morigeros & obnoxios expertos, ad suam voluntatem se confirmare videbat. Id Alfonsus æquo animo pati non poterat: qui tamen si liberaliter, & honorificè vti filium, & hæredem haberi conueniebat, à rege tractabatur, tamen in amore, qui socium & æmulum ferre non potest, solus esse cupiebat. Impulit ergo Mariam socrum suam Castellæ reginam, vt scriberet ad patrem, magno se de-

se desiderio teneri filiae, ac generi videndi, petere & orare, vt vtrumque ad se venire pateretur. Quod quum Dionysius negauisset reginae postulanti, tam subitum desiderium à filio ortum esse suspicatus; ille focrum inuifit infcio & inuito patre. Vix dum redierat: ecce repentè nuntius ad regem à Maria, obsecrare, obtestari, vt gubernationem omnium rerum Alfonso permetteret. Rex modicè reprehensa postulatione, tam aliena talis reginae prudentia, cur ita non oporteret fieri demonstrat. Alfonsus, qui coram fortè aderat, molestè ferens responsum illi redditum, valere iubet patrem, discedit iratus: ex eo tempore semper eius & consuetudinem & conspectum vitat. Vt fratrem innocentem cui inuidebat, aliquo honesto nomine opprimeret, tabulas publicas fingit allatas Magacela, quod oppidū est in vltimis Castellae finibus, diligenter obsignatas, in quibus ita scriptum erat: in illis partibus occisum esse quendam à certis viris Lusitanis (nomina ibi omnium posita fuerant) qui iam morte proposita confessus esset, iussu Alfonsi Sanctij se venenum parauisse Alfonsi fratris designati Lusitaniae regis necandi causa. Earum exemplum misit Dionysio, postulans ne inultum relinqueret tantum scelus: at ille homo acutus, & solers, qui non solum ea, quae ante pedes posita essent, videre, sed etiam occulta conijcere posset, ideo quod filius ipsarum tabularum, quae dicebantur allatae, potestatem sibi facere recusabat, id quod res erat suspicatus, excogitat rem singularem. Tabulas alias veras totius Senatus signis obsignatas ab eodem oppido clam afferendas curauit, quibus quae prioribus tabulis continerentur, falsa & ficta esse ostendebantur. Nunquam in illis locis eiusmo-

eiusmodi facinus esse factum: nunquam sibi viros illos fuisse, qui nominarentur, ne nomina quidem ipsa unquam audita. Alfonsus dolens arte patris elusam artem suam, sparsit hos per Lusitaniā rumores. Dionysium de sententia quorundam populorum hoc in postulatis edidisse Pontificis Max. quoniam filius regni heres non satis sana mente videretur, nec tanto muneri sustinendo aptus, & filium alium legitimū nullum haberet, vellet iuberetque Alfonsum Sanctum ad hæreditatem regni capiendam pro legitimo haberi: Hæc rex facile publicis omnium ciuitatum testimonijs, & ipsius Pontificis Maximi Ioannis vicesimi secundi literis confutauit, qui & falsò tantum crimen in tantum regem collocatum esse testatus est, & iuuenem exultantem audacia hortatus est, ne ab eo patre filius dissentiret, quo audiente, ac disceptante regum alienigenarum dissensiones extinctæ fuissent. Verum ille frenum momorderat: admonitiones, præcepta, quorumcunque hominum auctoritatem contemnebat: flagitiosorum, & facinorosorum circum se tanquam stipatorum cateruas habebat, exules rerum capitalium condemnati, quicunque aut iudicijs conuicti fuerant, aut pro suis factis iudicia timebāt, hi iuueni feroci ac turbulento perximi & familiares erant. Habebatur eius domus per fugiū & tanquam asylum quoddam improborum, omnibus qui eo confugissent, omnium rerum impunitatē proposita. Ea res magnam licentiam dabat comitibus & affeclis, & domesticis ipsius spoliandi, pulsandi, necandi, alienam expugnandi pudicitiam, perfringendi omnia repagula iuris, pudoris, officij, quū nec ipse maleficia vindicaret, nec Dionysius de sceleratis sumere supplicium posset. Data illi fuerat iam
ante

ante Conimbrica oppidum non exiguum, ibi relicta
côiuge cû Petro filio, stipatus bene firma & magna
maleficiorum manu ad Vincentij Martyris basilicâ,
quæ est in eo Lusitaniz promontorio, quod olim sa-
crum appellatum, nunc ab eius Martyris nomine no-
mē accepit, religionis causa profectus est. Scio scri-
psisse nōnullos fictâ & simulatam fuisse religionem
illâ, vt sub obtentu pietatis Olyfiponē Urbē regiam
intraret sine certamine, nullo periculo & labore oc-
cuparet; occupatam teneret contra voluntatem pa-
tris, & fortasse sic tunc loquebantur, qui videbant:
sed ex alia eius audacia, & tali comitatu magis,
quam quod cuiquam id exploratum foret, hæc fa-
ma manabat. Versabatur eo tempore Scalabi cum E-
lisabeta Dionysius; non potuit ferre pater impuden-
tiam filij, senectutem illi suam ludibrio esse ratus,
quod septus agmine latronum tam propè accede-
re non esset veritus, cum ad compilandas magis
quam ad venerandas cælitum aras ire videretur.
Confestim cum vxore proficiscitur. Lumeari, qui
vicus amplissimus & copiosissimus ad quatuor mil-
lia passuum ab Vlyssippone distat, factus est cer-
tior Sintram se Alonsum contulisse. Incensus est
multò magis, quod tantò propius ad duodecim mil-
lia passuum accessisset. Patriam autoritatem, ma-
iestatemque regiam contemni videbat: iuuenem fe-
rocitate exultantem statuit opprimere de im-
prouiso. Ponit ad omnia itinera custodes, ne quis
excurreret, qui tantum domestici mali filio nun-
tiaret; milites armari iubet, expediri equites, qui
secum Sintram aduolarent: Vigilat de multa no-
cte, proficiscitur benè comitatus, sperans eam no-
ctem illi tam turpi discordiæ iuuenis impij sup-
plicio

plicio finem allaturam. Quod ni Regina solita diligentia occurrisset tanto malo, illa nocte post constitutum Lusitaniæ regnum pessimum facinus patratum foret. Non enim deerant, qui paternum animum sua iam sponte satis ardentem inflammare verbis conarentur, tantamque audaciam grauitè, ac seuerè coercendam, ac reprimendam existimarent. Sed Elisabeta etsi res ita occulta gesta erat, vt proficiscentem virum cum eo cubans non sensisset, vbi primum profectum esse cognouit cum armatorum manu, filio timens multos diuersis itineribus nuntios dimisit, qui sui periculi nescientem illum, ac nihil tale metuentem admonerent. Ipsa interea plurimis sacrificijs fieri iussis ad exposcendam Dei pacem, cum suis ancillis, quas optimè moratas habebat, multum lachrymans Deum precabatur, ne tam insanabilem Lusitaniæ plagam imponi sineret, vt Regem suum designatum, quem cum publica & priuata omnium lætitia nascentem vidisset, aspiceret cum summo dolore hostilem in modum cæsum: mitigaret iram Dionysij, filium iuueniliter insolentem, & audacem Patris senis armis liberaret, & tantum odium suo Numine in beneuolentiam conuerteret, & amorem omnibus ciuitatibus cum gratum & iucundum, tum vtilem etiam, salutaremque futurum. Quantum hæc pietas illa sedulitate coniuncta profecerit, exitus ipse declarauit. Nam ille cælum atque terras tuens & regens Deus, vt est clemens ac misericors, non aspernatus fletum, & assiduas matris preces (nunquam enim illa dum Rex in periculo fuit cælestes orare destitit) eam vtrique mentem iniecit, alteri ne venientem expectaret, alteri ne insequeretur recedentem; totumque

tumque Regnum mœrore, luctu, calamitate liberavit. Alphonsus per nuncios parentis, qui Regem præcurrerant, ex imminente periculo servatus cum eduxisset suos, & bis acie instructa Dionysium inflammato dolore festinantem expectare decrevisset, & cum eo veluti cum hoste signa conferre, semel ad Sintram, iterum ad Aluogas, qui vicus millia passuum abest ab vrbe, bis tamen repente mutata sententia sua sponte discessit ante certamen, incertum an reuerentia patris, an metus regis, cuius & causam, & vires superiores esse non dubitaret. Ego magis id accidisse credo occulto Dei numine, cælestique instinctu, qui & Reginae patientiam insolentia filij seditiosi diutius volebat exerceri, & tantum eius animo, vel potius vniuersæ Lusitaniæ vulnus infligi volebat, ut filij sanguine pater suum quantum iustum odium exaturaret. Quamcunque ob causam non expectavit, cum à patre irato iratior ipse discessisset, venit eò, ubi mater remanserat, (nam iamdiu non eam viderat) ut pro tanto beneficio quas referre non poterat, gratias ageret duci & parenti salutis suæ. Hic eximia pietate mulier diligenter cum filio fermocinata esse dicitur, si forte posset eius animum tam obfirmatum in iracundia, & tam durum oratione mollire. Quam sibi chara esset ipsius non modò vita, sed etiam dignitas per eos dies satis superque cognitum esse aiebat. Amare se quidem filij salutem, impietatem & audaciam iuvenilem nec probare, nec ferre posse. A quo enim dissides? quem oppugnas? in quem acciem dirigis? Cui dignitatem suam vi, & multitudine armata eripere conaris? Prætereo huma-

G

nās;

nas, diuinasque leges, atque iura quæ contemnitis: nihil de poenis differo, non illis modò quæ in regione sceleratorum sunt præparatæ omnibus, qui fraudes inexpiabiles conceperunt, sed ne illis quidem, quæ sunt in impios filios viuentes adhuc & sentientes constitutæ, & tanquam domesticæ furia nusquam eos consistere sinunt; quas tu fortasse, quia nondum præsentis cernis, nusquam ad futuras putas; Hoc enim est iuuentutis commune vitium, præsentibus tantum bonis & malis duci, ac moueri: futura longeque remota parauipendere. Sed si illa negligis, quæ dies atque noctes omnibus improbis impendent, contemnere potes amorem, & indulgentiam patris? Quas ille contentiones? quæ certamina? quos bellorum fluctus non vltro subiit, ut tibi daretur pro dignitate coniux regia stirpe orta? Quas verò pecunias? quæ oppida? quæ ornamenta regiae maiestatis, & insignia supra ætatem tuam supra consuetudinem puero penè infanti non tribuit? Pro his tot beneficijs eam tu referes parenti gratiam, ut eum senem ablato imperio priuatum reddas, per quem ipse ne puer quidem fuisti priuatus? An ideo te genuimus, ut haberemus domi, cuius manibus necaremur? Ideo tali vxore, tantis omnium rerum copijs ornauius vsque à prima pueritia, ut nostrum iam extrema senectute diriperes patrimonium dignitatis? Quid sentire credis Lusitaniæ principes, quid animi habere miseram plebeculam? Quid sperare ciuitates fidelissimas? Tene in summa potestate commodum, & tui cognoscentem fore, cuius paulò amplius, quam priuati contumaciam ne ipse quidem pater possit sustinere? alienis at-

nis atque non optimè meritis te mitem & humanum præbiturum, qui bellum nefarium habeas indictum ei, à quo vitam acceperis? Iustè ac moderatè regnaturum, qui tam iniquis rationibus tibi munias ad regnum viam? Latrocinia prohibiturum, qui ipse apertè quodammodo latrocineris? Iucundam tibi fore bonorum dignitatem, cui vilissima sit optimi & sapientissimi patris vita? Quod si animi grati laudem facile spernis ingratus; si tuam ipse dignitatem pro nihilo ducis, moueant te preces, lacrymaeque Matris, cui bis iam vitam istam, qua frueris, debes: moueat misera & sollicita senectus Dionysij patris tui, qui nunc dolet, sat scio, & angitur tantis malis, acerbeque deplorat pertinaciam tuam, & istam sententiae tam detestabilem obstinationem. Obserua, cole, ama regem & parentem tuum, ei pare, eius dignitatem tuere, iram extimesce, vitam ante fer salutis tuae: Me me, inquam, iugulas, quoties in ipsum castra moues? Hac vel non multum absimili oratione, quae cuiusvis etiam alienissimi animum commouisset, ac fregisset, Regina cupida pacis filium flens à bello faciendo frustra detertere contendebat. Altius enim in pectore infixus erat ille partim ab inuidia, partim à cupiditate profectus dolor, quam ut cuiusque verbis leniri posset. Non ignoro scriptum fecisse quosdam, hæc Alphonso iam à sancti Vincentij templo redeunte fuisse gesta. Sed veri similis videtur cum eò iret, accidisse. Verum Alphonsus à matre digressus nihilo factus eius oratione melior, aut sedatior, Conimbricam concessit: uxorem, liberosque suos Ergauicam duxit

extra Lusitaniam, quo esset ad id bellum, quod parabat, expeditior. Conuocauit omnes vndique clientes suos, exposuit pericula, quibus defunctus esset, mala quibus vrgeretur: suam vitam, suum sanguinem nullam ob culpam suam, tantum ob insitum quoddam patris odium omnium telis & gladijs peti; si qua spes reliqua sit salutis suae, eam omnem spem, in fide & virtute suorum habere collocatam: si se ipsi destituisent, quo se verteret non habiturum illum quondam vocatum haeredem regni. Hæc paucis questus, quid facto opus esset, ostendit. Permoti erant omnium animi, grauis tempestas imminabat: quam Rex vt orientem comprimeret, omnibus ciuitatibus quid ageret filius, quid machinaretur, significat: edicit, quicumque partes eius sequeretur, aut in oppida, Castellaque reciperent, se eos in proditorum, & transfugarum numerum ducturum. Receptus est tamen à Leriensibus, cuius rei nuncius vt perlatus est ad Dionysium Scalabi commorantem, commotus est ille vehementer, timere coepit, ne tam periculosa contagio defectionis latius manaret. Elisabeta erat ea mente, qua fuerat semper, vt & filium saluum esse vellet, & impietatem eius in regem detestaretur. Tuebatur regis designati vitam Lusitaniae tam necessariam, animi iuuenilis impetus Reipublic. tam perniciosos deprecabatur: filium morigerum patri, patrem filio placatum videre cupiebat. Iccircò tantum antea elaborarat, vt periculum ab eius capite propulsaret, non vt iuuaret audaciam Alphonfi, sed vt impediret Dionysij furorem, non quod probaret illius

Ius scelus, hunc odio dignum esse iudicaret, sed quod discordiæ domesticæ miserum illum, & exitabilem exitum arbitraretur, vel filij necem, vel calamitatem patris. Non tamen defuere, qui sanctissimæ foeminæ consilium improbarent, & cui omnes æqui rerum æstimatores, regni totius incolumitatem referrent acceptam, eius pietati, studio, diligentiae, non dignam factis poenam dari oportere censerent. Adeunt nonnulli regem periniquo in Alphonsum animo, docent vnam reginam obstare, quo minus parenti pro suo iure in sceleratum filium animaduertere liceret. Non esse ferendum, pluris esse matri vitam seditio- si filij, quàm vxori maiestatem præstantis viri: magis eam indulgentia muliebri, quam coniugali charitate commoueri: insolentiam iuuenis peruiacis alere, fouere, despiciere miseri dignitatem, & grauitatem senis. Si sapis, segrega vxorem, adime Castella cum vectigalibus, trade in liberam custodiam: ea præsentem nihil tam occultè fieri in Alphonsum aut decerni poterit, quod ille non continuò resciscat. Pecunias verò suas dum mater retinebit, quid filio defuturum putas? non satis expertus es, quam facilè eius prudentia ad nihilum recidant tua consilia, cum diligentiam illam tantam omnium celeritate superauit, & ex tuis manibus eripuit iamiam ferè captum hostem? expectas, vt tu ipse vinctus, graffatoribus, & latrunculis dedaris, vt arbitrato suo poenas pro suis facinoribus de te sumant? nil verius, nil melius visum Dionysio. Elisabetam amandat Ierabricam: inde egredi, aut aliò ire vetat: eripit omnia, quæ ante dederat, sum-

prum tantum frumento, cæterisque rebus dari iubet. Paruit modestissima foemina viri voluntatis ne verbum quidem dixit, quo minus in illam custodiam daretur. Breui Lusitaniæ fines, non solum de illa seiunctione fama, sed tristitia etiam peragravit. Veniunt ad eam Castellorum, quæ habuerat, præfecti: quæ audierant, vera esse compertiunt: exclamant animi dolore, ferri non posse tantam indignitatem rerum: ei se iureiurando solenni obligatos & obstrictos esse: obsecrare, ut secum in sua castella ire vellet: esse viros, esse arma, quibus reginam suam in pristinam dignitatem restituerent; neque ita occidisse virtutem patriam, ut regiam crudelitatem non possent vlcisci. At illa, se quidem nihil de pristina fortuna desiderare dicebat: illas angustias rei familiaris, atque loci sibi esse ac suis satis: quod rex vellet, decerneret, iuberet, id gratum, iucundum, suaue ducere: ibi libenter futuram, ubi esse iuberetur, quandiu vellet, qui imperauisset: cum commodum ei videretur, fore, ut ipse ad se arcesseret qui ablegasset, & redderet omnia, quæ abstulisset. Non esse necesse, neque expedire ob eam causam bellum facere, nouoque terrore augere tantum malum intestinum, atque domesticum. Molesta & grauis erat Elisabetæ famulis hæc lenitas & modestia, suas iniurias contemnentis. Monebant sapius, ne tam singularem, tam obuiam talium virorum voluntatem aspernaretur: nonnunquam etiam obsecrabant, ut bellum à suis Castellis geri vel iuberet, vel certè pateretur: sic breui futurum pollicebantur, ut in integrum restitueretur. Maluit tamen eximia mansuetudine, pietate,

tate, submissione mulier priuatas iniurias, omnes indignitates, & acerbitates sola perferre, quam spoliari, & trucidari videre multos innocentes excitato bello. Imperauit apertè ijs, qui castellis præerant, ne quem inde motum oriri paterentur; quam sibi semper præstitissent, eandem regi fidem seruarent. At Dionysius vxore remota, quam suis consilijs multum officere credebat, ad Leriam oppugnandam aduolat, pœnas doloris sui ab illis repetiturus, qui contra propositum edictum Alphonsi intra munitiones accepissent. Plurimos eorum ex Monachorum Cistertiensium templo, quod est Alcobaciæ, quò metu confugerant abductos iam ad supplicium traditurus erat, quum repentino nuncio ad Scalabim recipiendam, quò filius vi irruerat, aduocatus est. Inde igitur quum aduenientem filius fugisset, scripsit ad præfectum Leriensis arcis, vt extremis supplicijs afficeret, qui fuissent autores recipiendi Alphonsi, præter illos, qui ad Asylum Alcobaciæ confugissent: eius templi religionem plurimum apud se valere velle, quæ semper apud maiores suos sanctissima fuisset: Nouem oppidani facile principes suæ Ciuitatis pedibus prius amputatis cremati sunt, quod more nostro ignominiosissimum habetur supplicij genus. Alphonsus autem exclusus vndique Conimbricam venit, Montis maioris cognomento veteris arcem expugnat in eadem ripa Mondæ: ad urbem Portum paulò supra Durij ostium impositam flumini contendit: ex itinere duo Castella Leriam, & Gaiam capit, quorum illud Langobriga, hoc Cale creditur fuisse quondam: ipsam urbem nondum cinctam moenibus

facile redigit in potestatem. Accessit eodem Petrus comes eius frater ex Castella, vbi causa ipsius, rebus omnibus amissis, exulabat, euocatus: adiunxit se socium & participem fortunarum omnium. Vimaranas quum ab oppidanis mœnibus excluderentur, oppugnarunt primo, deinde circumfederunt. Ibi nunciij Dionysium iam satis commotum superioribus rebus magnoperè perculerunt: qui aduersus filium imperatorias artes quærere coactus, opulento exercitu conscripto Conimbricam obsedit, quod vnum certissimum, ac tutissimum receptaculum filio patebat, vt ille periculo suo & suorum auocaretur ab oppugnatione Vimaratarum: Et quanuis inuitus multumque tergiuersans retraheretur, re cognita iuuenis sibi timens, obsidionem soluere properauit, opem ferre laborantibus. Sed quoniam ad urbem circunvallatam ex omni parte sine periculoso certamine non poterat adiri, spe pacis & compositionis oblata, pactus est cum rege, vt aliquo tantisper concedens Conimbricam metu liberaret. Concessit ille cum suis ad sancti Martini mille passus ab oppido, secundo amne vel paulò amplius. Compositio in diem ex die differebatur. Dionysius ægrè ferens speciosis conditionibus se deceptum esse, rursus Conimbricam versus castra mouit: ad ædem sancti Francisci, quam ædem iuxta pontem sitam esse diximus, confedit. Illo aduentu suburbana ædificia, quæ muro non continebantur, partim diruta, partim spoliata, vallum vtrinque circumdatum, multa leuia prælia pro monumentis commissa, cædes indignissimæ, & maximæ ciuium inter se factæ. Nam quum alij alium, impetu quodam animi cæco, sequerentur, alij aliud clamarent; amici ab amicis, fratres

trēs à fratribus, parētes à liberis, liberi à parentibus, per imprudentiam, miserandum in modum, trucidabantur. Erat illud spectaculum funestū ac luctuosū, quum subitò mærentes illos ac lugentes videres, qui modò victores propinquum aliquem, aut necessariū pro hoste iugulauissent, & quos viuos ante petiuissent impio ferro, eosdem mortuos magno animi dolore cum lachrymis & eiulatu desiderarent. Omnino res ad interitum spectare videbatur: nec prius vel oppugnandi vel resistendi finem facturos apparebat, quam alteruter victus profligatusque cessisset. Dum hæc alibi geruntur tanta contentione, tam infestis odijs omnium, interea sanctissima Regina, haud ignara quanto in discrimine versaretur & filius, & maritus; quanta calamitas peruaderet per totam Lusitaniam, cum omnes vndique mulieres, quas honestius & religiosius viuere sciebat, conuocasset, vnā cum eis in illo quasi exilio vel potius carcere, mirabili quadam cibi continentia & pietate vivebat. Multæ hebdomadæ cuiusque diebus semel tantum cibum capere, nihil præter panem, & aquam, ad victum adhibere, quantum temporis rebus cæteris etiam quieti necessariæ detrahi posset, tantum ad iram Dei placandam in sacris precationibus, in observationibus, in sacrificijs, quæ multa fieri iubebat, consumere, perfundere pijs lachrymis aras, precari, & orare Deum, vt illum tantum motum, & tumultum ope aliqua cælesti comprimeret, sedaret iuuenistemeritatem, mitigaret iram senis, succurreret rebus afflictis, & labentibus: non posse regnum illud esse diuturnum, in quo filius cum Patre tam infenso & inimico animo certaret, se quidem iam diu esse commeritam, vt omnes animi dolores & corporis o-

omnes asperitates rerū, omnes ærumnas sustinere cogeretur, & ea videret præsens, quæ ne absens quidem sine luctu posset audire. Quid tamen illos meruisse, qui obijcerentur hostium telis? quid illos, quorum corpora lacerarentur, bona diriperentur, agri incenderentur, ædes diruerentur? quid illos qui vitā tanto labore, & sudore propagatā ferro redderēt? parceret miseris, ferret opē supplicibus, subueniret innocentibus, pestem illā in dies latius serpentē suo numine & bonitate prohiberet. Vt verò audiit, quā acriter pro Conimbricæ mœnibus dimicaretur, quantæ civium strages ederentur, quam inflammati essent animi omniū, dolore ac moerore perdita quid ageret, quo se verteret, nesciebat. Cūctari diutius exitiosum, ad præliū dirimendum cōtemnere regis imperium superbum videbatur. Lusitaniā ad interitum ruentem intueri dolore intolerando, regi quanuis iniusta imperanti non obsecundare nefas ducebat. Intellexit tandem regiæ dignitati, auctoritati salutique consulere, id demum esse obtemperare regi. Dionysium causa cognita, non in meliorem modo partem interpretaturum, sed etiā pietatem erga omnes, studio conservandi regni laudaturum. Euolat repente ex illa custodia, Conimbricam petit, virum adit, cum filio fermocinatur, conuenit principes viros vtriusque partis, præter cæteros Petrum Comitem Alfonsi fratrem, non cessat, non conquiescit, non defatigatur, alios orat, alios deterret, alijs supplicat, alijs promittit, adhibet omnes machinas, versat se huc & illuc, flectit pio fletu mentes omnium; efficit vt ab armis discedant, aliquo se conferant, vbi sine strepitu armorum, sine sanguine, cognitis filij postulatis, quæ æqua viderentur, concessis, omnia per viros bonos

bonos, & religiosos, & à suspicionē remotos constituerentur. Dionysius inspirata pace, & tranquillitate, non secus ac serena luce ex turbulenta tempestate orta lætus, & propè gestiens, obsidione soluta, Leriam cum omnibus copijs contendit. Elisabetha cum filio ad Pombalium venit, qui vicus octo ferè & viginti millia passuum distat à Conimbrica; ibi res est ad hunc modum composita. Rex Alfonso Conimbricam, montem maiorem, arcem Portus urbis, in qua est templum maximum, concessit; ingentes porrò pecunias attribuit, impunitatem omnium, quæ aduersum se facta essent, tum ipsi, tum ijs, qui partes ipsius fuerant secuti, dedit. Petro Comiti & ignouit, & quæ fuerant ablata restituit. Alfonso hisce rebus incredibiliter gaudens, maximè venia tributa Petro fratri, in æde sacra Pombalij coram regina matre, multisque principibus viris publico, solenni quæque ritu iusiurandum patri dedit; primum, omnes alicuius sceleris conuictos & quos haberet in comitatu se esse dimissurum, & quos nancisci posset more maiorum ad supplicium traditurum. Deinde regi tanquam parenti, domino quæque suo domi militiæ quæque præsto futurum. quæcunque accepisset, ad eius voluntatem, atque nutum gubernaturum, hostes & amicos communes putaturum. Ad idem iusiurandum primos quosque de suis adigit, exorauit quæque matrem, quo pax esset firmior, ut ipsa quoque iuraret conceptis verbis. Dici non potest quantam lætitiâ attulerit vniuersæ Lusitaniæ illa tam optata, & tam inexpectata concordia. Quanto enim maius fuerat periculum, quanto grauior, & atrocior illius calamitosi tempo-

tempo-

temporis procella, tanto vehementius latabantur omnes, ab vniuerso interitu vindicatam esse patriam & ex imminente naufragio, Reginae consilio labore-
que seruata. Dionysius ouans cum coniuge & Alfonso filio Scalabim venit, inde Vlissipponem, vnde Alfonso ad ea oppida se contulit, quæ ei fuerant à patre assignata. Elisabeta dum sua mala negligit, alios periculo liberare contendit; ex custodia erepta, & dignitatem pristinam, & antiqua vestigalia & Castella prius adempta recepit. Quanquam nonnulli tradiderunt, regem antequam Conimbricam obsideret, admiratum vxoris patientiam, submissiorem, lenitatem, quæ non solum obstitisset pro sua dignitate decertare cupientibus, sed ne poenæ quidem iniustæ liberationem postulauisset vnquam, eam reuocasse, & post obsidionem pacatis rebus restituisse in antiquum statum. Sed probabilius est quemadmodum diximus, & sic narrant scriptores rerum gestarum Lusitanæ regum. Fuit ille annus, quo hæc scribuntur esse gesta, Millesimus trecentesimus vicesimus tertius à Christo nato. Verum non tam diuturna, quam debuit extitit illa concordia. Pacis enim inimicus, belli que turbator, generis humani capitalis hostis, breui tempore plurimas odij causas & discordiarum sœuit, patremque ac filium cognatione naturæ, communione sanguinis, foederis inter se & iurisiurandi religione coniunctos omnino diuellit atque distraxit. Dionysius Alfonsi rogatu conuentum principibus & ciuitatibus indixerat Olyssipponem; ipse deinde, cuius efflagitatu homines cōuocati erant, nolebat adesse: modò hoc, modò illud causabatur, procrastinabat. Cum vrgeretur vehementius, diu erit Scalabim: eo absente acta sunt omnia

omnia atque decisa. Fit certior pater filium in urbem redire velle: monet ne veniret, aduentum ipsius in praesentia neque necessarium, neque utilem videri. Sciebat enim aut certe suspicabatur, aliquid tum occultè machinari. Alfonsus nescire respondit, cur filius parentem inuisere, & officijs debetis prosequi prohiberetur: se tam iniustis imperijs non obtemperaturum, neque intermissurum institutum iter. Obstupuit rex tam superbo nuncio: partim dolore, partim ira furens quam maximas potuit copias comparat. Vbi ad octo millia passuum ab vrbe propè Aluogas Lauras accepit peruenisse iuuenem, procedit obuiam venienti instructa acie, nuntiari iubet, nisi è vestigio retrò, vnde venerat, reuertèretur, metu malitque victum & coactum rediturum. Non paruit iuuenis, audacia præceps. Admouit exercitum propius, omni ratione, contra voluntatem patris, ad urbem nitebatur accedere. Ibi, quod nunquam ante vsu venerat, tam multis & tam grauibz contentionibus, permissu Dei accidit, vt filius cum Patre in acie pugnaret, præter cæteras causas quæ sunt soli illi notæ, qui permisit, quo magis Elisabetæ magnitudo animi perspiceretur. Stabant hinc inde duo nō bene armati solum, sed etiam directis ordinibus instructi iam ad pugnandum exercitus. Grandis natu parens excludere filium moenibus vrbs conabatur; ex altera parte filius iuuenili pertinaciâ & temeritate in urbem irrumperè contendebat. Ciues ciuibz, arma cognata cognatis armis, signa paria paribus signis, quina scuta scutis quinis minabantur. Summa erat expectatio, quo res tandem esset euasura. Ecce iubet vterque signa canere. Tollunt milites clamorem, concurrunt, nec iam agitatio anceps

celo-

telorum, sed vulnera & sanguis & nonnulla strata cadavera conspiciebantur. Affertur tanti mali nuntius Vlyssiponem. Regina, quæ, ut in similibus periculis facere solebat, totum à profectione Dionysij tempus in placando Deo collocabat, timuit, ne priusquàm eò deueniret, ingens calamitas alterutrū opprimeret. Mulā inferni imperat, ascēdit quantā maxima celeritate potest, cōtendit ad pugnæ locum. Nemo regio mōre ducebat frāno, nō solita nobiliū matronarum & virginū frequētiā stipatā erat, vix domesticorum quisquā euolantē sequebatur: nullā putabat interponendā morā dirimendi tam atrox periculosumque certamē. Ventū erat ad ipsas acies, fortiter vtrinque certabatur. Alij spicula in hostem immittebant: alij fundis lapides antiquo pugnādi genere torquebant: nec reginæ aduētū, aut hi aperire, aut illi intercludere viā ferro desistebant. Cum cæteri qui Elisabetam erant persecuti periculi magnitudine perterriti stupeŕēt, nō timuit illa militum clamorem, nec splēdorem armorum, nec volitantiū telorum ictus, nec sanguinem fluentem, neq; fusa humi corpora: sola per medias acies confertissimosq; cuneos circum aures stridentib⁹ telis penetravit; cōcurſat huc & illuc, filium alloquitur, grauit̄ obiurgat: reprehendit cōtumaciam, detestatur perfidiam: ausum esse contemnere voluntatem patris? & eius patris, cui tantum deberet, quantum nullis vnquam officijs cōsequi posse? nō esse veritū eò aspirare conari, hominibus coactis & armatis, vnde patrijs imperijs prohiberetur? non Dei immortalis metu, nō iurisiurandi religione esse cōmotum? nō metuisse hominum famam atq; sermones? rogat vt retrocedat cum suis. Si suam ipse fidem negligeret, id tribueret religioni matris, quæ ipsius impulsu & oratu eodem se iureiurādo obstrinxisset.

Alfonso partim precibus, partim materna autoritate placato, ad rege adiit, ætatis excusatione lacrymans deprecatur odium: obsecrat, obtestatur, vt in audacia & temeritate iuuenili, ostenderet ipse quantus sit moderationis senilis & grauitatis splendor. facile flexit mitissimum patris animum ad misericordiam. Venit Alfonso ad Dionysium hortante matre, sex tamen comitatus equitibus, dominum regemq; suum appellat, veniam petit. Rex grauius iam & seuerius agendum ratus cu filio toties rebellante: Gratiã, inquit, habeo fortissimis & fidelissimis hisce militibus, qui te repugnante & præfidentem tibi virtute sua mihi parere cõegerunt. Scalabim reuerti iubet. Vbicunq; esset, si vnquam iterum ab officij religione declinaret, eò se ipsũ aduolaturũ, & obtorto collo reducturũ ad obedientiæ cancellos. Non multò post, anno proximo mēse Febr. quũ rex eodẽ fortẽ venisset, magnus ab vtriusque domesticis tumultus exortus est: sed bonorũ diligentia sedatus. Deinde per viros vtrinq; delectos grauissimis pœnis sancitũ fœdus finem tandem attulit tam perniciosæ discordiæ. Talis Alfonso exitit priusquam imperium obtineret. Hęc eius fuit in parentem præstantissimum regem impietas quam ided credo Deus opt. max. tam longè progredi permisit, vt Elisabethæ patientiæ ac pietati facultatem & materiam daret. Hęc reginæ in vtroque placando & seruando industria & labore. Sed post decessu m patris adeptus summam potestatem & maleficia acriter vindicauit, & latrocinia compescuit, & utilitati suorum dignitatiq; consuluit, & omnibus æquum se & moderatum & placabilem præbuit, præterquam Alfonso Sanctio fratri, in quẽ euomuit omne virus acerbitalis suæ. At Deus grauissimus scelerum

lorum vindex & dignitatis patriæ assertor, inueni-
 lem ferociam impunitam, & liberam esse non est
 pessus: ac in eodem genere, in quo fuerat ipse mo-
 lestus Dionysio, pœnas atrociores tanto dignas sce-
 lere rependit seni. Nam Petrus eius filius, hæresque
 regni cui crudeli cognomen facta indiderunt, Agne-
 tem quandam generis cognomine Castiensem, cui
 iam antea oculum adiecerat, post vxoris Constantiæ
 mortem, palam habuit amicæ nomine, & ex ea libe-
 ros suscepit, quam quum Alfonsus imperasset inter-
 fici, veritus ne Ferdinando nepoti suo venenum oc-
 cultè daretur, vt ad eius filios regnum deueniret, ille
 furens dolore atque amens, inita cum duobus fratri-
 bus ipsius societatem, qui in Castella longè lateque
 dominabantur, plurimos vndique facinorosos ho-
 mines collectos aggregauit, bellum exitiale intulit
 patri, eam partem prouinciæ Tarraconësis, quæ mo-
 do Lusitaniæ contributa duobus fluminibus Durio
 & Minio continetur, hostiliter vexauit; compositio-
 ne tandem affecutus est, vt vbicunque versaretur, im-
 perium atque iudicium summum haberet; non mo-
 dò priuatarum, sed etiam capitalium rerum cogni-
 tiones exerceret; occidere, in exilium agere, bonis
 multare posset condemnatos: literas, edicta, decre-
 ta dare, consilium iudicum haberet, qui omnibus re-
 gis iudicibus, & præfectis vrbiū superiores essent.
 Non iniuria profectò accidit, vt ei filius inferret ar-
 ma, qui toties manū armatam habuisset in patrem, &
 viuus in ordinem redigeretur, qui genitorem suum
 aggressus quodammodo fuisset spoliare regno. Ve-
 rum, vt ad institutum nostrum redeamus, præter ea
 quæ suis quæque locis mirabiliter accidisse dixi-
 mus, duas res alias non minus admirabiles ope diui-
 na per-

na perfecit Elisabeta, quas iccirco reiecimus in hunc locū quod in distributione generum, nullum proprium habere videbātur, neque quō tempore gestæ fuissent constabat, tantum poterat intelligi ante Dionysij mortem contigisse. Est in amoenissima valletria fere millia passuum ab Vlyssipone, nec copia nec nobilitate postrema virginum sacrarum ædes S. Augustini disciplina: quæ antiquissimis institutis antea urbem, interdum, & quorum vellent domos adeuntes egrediebantur certa lege atque præscripto, nunc regis Ioannis tertij cura & diligētia, qui hisce moribus, quæ nunc sunt, eā consuetudinem non conuenire sapienter existimauit, coercitæ seuerioribus præceptis & astrictæ, oculos hominū, & colloquia deuotantes, in abdito religiosissimè vitā agunt. Chelis loco nomē est, causa nominis incerta. Ex eo collegio Margarita quædā nobilis, & religiosa mulier reginā in vrbe cōmorantē inuisit aliquando. Pallebat os, totū corpus horrebat macie, apparebat omnino perditā esse valetudine. Rogat regina causā tantæ tenuitatis, atq; palloris. Super stomachū inquit, tubernatum est, quod me magno dolore, & cruciatu afficit. Signauit illa cruce partē egram, manū imposuit, in Parthenonē reduxit, vbi Margarita & tumorē omnem resedisse, & dolorem vniuersū exhaustum esse cognouit: quod deinde locupletissimis testimonijs planū factū est, & in tabulas publicas velatū; Mulier palā loquebatur, docebat vnūquemque opē reginæ mirabiliter morbo grauissimo se esse liberatam. Certior fit Elisabeta, agi propē nihil nihil in illo Parthenone, nisi hoc, quæri ex Margarita quemadmodum salus esset restituta: illam apertè respōdere cum vniuersis, tum vnicuique sigillatim admirabili reginæ virtute, &

H

diuini

diuinitus data potestate. Mulierem ad se arcessit, gra-
 uiter accusat, quod eiusmodi de se sermones habuisset: imperat ut id facere desistat. Sese foeminam esse
 mortalem similem ipsius, nihilo ceteris meliorem,
 multis magnisque peccatis coopertam. Siquid accep-
 sisset beneficii, id non sibi, sed Deo omnium bonorum
 autori acceptum referri oportere. Humiliter enim
 ac demissè de se præstanti pietate & religione ho-
 mines loquuntur & sentiunt, & quo diligentius diui-
 nis præceptis ac legibus obtemperant, eò se inutilio-
 res seruos, & pigriores esse arbitrantur. Sed & hoc, &
 quæ supra numine diuino per Elisabetā gesta esse me-
 morauimus, non magna censenda sunt, si cū eo quod
 subiiciemus, conferantur. Aliquando Regina profe-
 cta est Conimbrica, Portum urbem Arrifanā venit,
 qui vicus ad quindecim millia passuum abest ab op-
 pido. Processit obuiā mulier quædā tenuis & rustica-
 na, filiolarum cæcam ducebat secum, quam ita natam
 fuisse confirmabat: haud nescia quanta esset Elisabetæ
 sanctimonia: simul cogitans, quam multæ, magnæq;
 res hominum excellenti virtute precibus efficerentur.
 Orabat supplex, ut oculos puellæ tantū manibus at-
 tingeret: Sperabat ea re facile posse depelli cæcita-
 tem. Illa quanquam applausum, & laudem popularē,
 quæ maximè est inimica virtuti, fugiebat, tamē ut e-
 rat comis, & humana, victa obsecratione, & miseri-
 cordia puellæ, tanquā aliud agens morē gessit volun-
 tati matris. At verò Deus ostendit non modò quanti
 faciat ipse suos, sed etiam quantum valeat ad impe-
 trandum spei fiducia que plena postulatio. Pauci nā-
 que dies intercesserant, redijt eodē sanctissima regina.
 Occurrit exultans, & gestiens lætitiā cum filiolarum
 sua mater: puellam integris oculis probeque affectis
 ad suum

ad suū munus fungendum producit: gratias agit ingentes pro tanto beneficio, rudi quidem agrestique sermone, sed magno motu simplici que animo, & non mediocri gratæ mentis significatione: Elisabeta Deo non sibi tantū bonū deberi docet, illi gratias agendas immortales, illius magnitudinē & benignitatē prædicandā, in cuius manu posita sint omnia: se tetigisse oculos, Deū reddidisse lucem: lubet rem dissimulare silentio, nemini quicquam de se loqui: id quò facilius consequeretur, vestem utrique præbet, neq; quoad vixit passa est quid illic accidisset, cōmemorari coram. Verūtamen multi eius domestici & puellā cæcā esse ortā, & reginæ tactu ipso despexisse, cōpertum habuerunt, & posteaquā excessit è vita iurati pro testimonio dixerūt. Iā annus ferè lapsus erat à constituta pace, quum Dionysius Scalabim petens, ut erat ætate graui, & imbecilla valetudine, cecidit in morbū, quū itineris iactationem ferre non posset, à lecticarijs in oppidū illud, quo intendebat, deportatus, satis vehementer diuq; ægrotauit more senum. Erant qui decubenti non diligenter modò, verum etiā officiosè & amāter inseruirēt: nulla in re vxoris industria, & cura desiderabatur, quū sine vlllo eius labore fieret etiā senili morositati satis. Cæterum regina, quæ erat eius animi submissio, & charitas erga virū, non tulit præripi sibi suum munus, neque consentaneum esse duxit, foris vltro quærere ministrandi occasiones, prætermittere diuinitus oblatas domi: alienissimorum hominum morbos absque fastidio curare, contemnere periculum, & afflictationem viri. Ei se diuino & humano iure, & tam longa consuetudine vitæ obstrictam & obligatā esse videbat: coniugis bonæ partes eas existimabat, neque secunda, neque ad-

uersa valetudine deesse marito, viuenti obsequi, imperanti parere, seruire morienti. Ergo quod foeminae tenues non ea dignitate & autoritate praeditae, quum non habeant à quibus adiuuentur, vulgo faciunt in periculis virorum, idē illa in tanta potestate & ancillarū multitudine libenter faciebat, quoad ferrent corporis vires, & rex ipse pateretur. Patiebatur autē ille reginā longius in officio progredi, quam multis fortē par esse videretur, ipsius verbis inductus, exoratus precibus, victus voluntate, cui vitam ipsā insuauem, & molestam futuram esse cognosceret, si ab illo tam iucundo munere prohiberetur. Post ubi sensit Elisabetha mortifero morbo vrgerē virum, & ab ipsis medicis esse desperatam eius vitā, apud eos qui aderant (aderant autem multi mortales) huiusce modi orationem habuit. Semper ego precata sum à Deo Opt. Max. viri fidelissimi, ne hunc tantum, si ipsi videretur, daret animo meo dolorem, vt regem meū atque vestrum, quem vnice dilexissam in vita, videre morientem, sed eum potius ad quietem salutemque publicam mihi diu superstitem esse pateretur. Quod si aliter atque ego optarem vsu veniret, vt in hac tanta inconstātia, & varietate rerum humanarū accidere posse videbam, petebam, vt reliquam vitam vili & obsoleto habitu, qualem S. Clara suis virginibus reliquisset, mihi conficere liceret. Hoc animo iā multos annos vestem ex eo genere factam domi seruo, testem quandam huius meae perpetuae voluntatis. Nunc cerno adesse tempus illud, ipsi faelix expectanti vitam cumulatam omnibus bonis, mihi non rarō magnoperē cū mea, tū verò vestra causa reformidatū: sed nullo humano cōsilio prohibendū, nullis nostris opibus vitandum: quo tēpore ille mundi rector

Diony-

Dionysium solutum his vinculis corporis & ereptū nobis transferat, vt speramus, in regionem beatorum. Quod igitur iam tanto ante constitutū habebā, id modo vobis approbantibus faciam libenter, defunctaque matrimonij curis ad ea studia me referam quibus fui vehementer ab ineunte ætate delectata: sed ita referam, ne videar abieciſſe veſtri curam. Non enim eſt in animo vlla vota nuncupare, aut ſolenni ritu diſciplinæ S. Claræ profiteri. Non honeſtiſſimorum virorum & virginum atque matronarum ornaſſimam familiam dimittam; nihil de numero diminuam; retinebo poſſeſſiones atque pecunias mihi attributas à Rege, quarum curatione, diſpenſationeque ſuſcepta, multò plures quam adhuc habui virgines adiunctas mihi ducam in filiarum numero, & loco, ac pro cuiuſque animo copiis que meis vel in matrimonium collocabo, vel in collegium aliquod ſacrarum virginum curabo cooptandas. Denique nullis aſtricta legibus, & inſtitutis, ſpōte mea, humili contemptoque veſtitu ita degam, quod reliquum eſt vitæ, vt omnē indiſtriā ope diuina conferam ad homines ſubleuandos, & facultates meas liberè diuidam, quibus velim, præſcripto, atq; norma diuinæ voluntatis. Quæ cum ita ſint, viri fideliffimi, nihil erit quod commoueamini, vbi me mutato genere ipſo veſtis intuebimini; erit potius quod gaudeatis, ſi in tanto luctu omnium vllus poteſt eſſe gaudio locus, vel mea cauſa vel veſtra: mea quod mihi poſthac liberū erit atq; integrū obſequi ſtudijs meis: veſtra, quod in alia vitæ ratione, quæcunque in res alias impendenda forent, omnia deinceps in vobis orrandis, liberis que veſtris & educandis & collocandis, & in iuuandis, ac excitandis egētibus conſumen-

tur. Paucis diebus ab hoc sermone Dionys. 64. annū
agens, omnibus rebus quæ vel religiosū virū, vel bo-
num patrēfamilias, vel Regē decebāt, ritē perfectis, à
Christo nato 1325. mense Ian: excessit è vita, utroq;
nomine clar⁹, etiā apud exteras nationes, tū quod sex
& quadraginta regnauisset annos, tum quod pluri-
mis & maximè regijs virtutibus fuisset ornatus. Ha-
bebat Elisabeta annos 54. Quæ regis obitu sibi reddi-
ta, subito se abdit in cōclauē cū vna de duabus mulie-
ribus, quas vt sup. memorauī, sibi studiorū suorū so-
cias delegerat; accipit ab ea demissè cū eximio quodā
animi sensu vestem illam tot annis ante præparatam,
& priusquam exangue cadauer adornaretur more
regio, quum habitu nouo processisset, multis stanti-
bus, vt plerunque fit in funeribus regum. Quando
inquit, me Deus omnium rerum moderator vo-
luit esse superstitem viro, cuius incolumitate con-
tinebatur mea, ipsa hodierno die statui, quē corpore
nō possum. eū animo & voluntate sequi, vt etiā si ne-
cesse sit in hoc quasi vitæ præsidio manere, quoad im-
peratoris iussu decedā, tamē ita viuam, vt mors hæc
mea, magis videatur, quā vita. Itaq; animi mei habi-
tum in posterum declaratura mortalib⁹, hanc tunicā
obsoletam, & squalidā indui, quā videtis, hoc me funi-
culo rudi & informi succinxi, hoc linteō cādido ve-
laui caput, nō vt ad eam me cōferā disciplinam, cuius
propria sūt hæc insignia, sed vt in hac humilitate, &
obscuritate quodāmodo delitescens, paulò liberius,
vti debeo, omniū Domino & gubernatori Deo quan-
tū ab illo mihi afflabitur cælestis auræ, ancillari pos-
sim, Mirabantur omnes vel charitatē aduersus virum,
vel studium abiiciēdi sese, vel ardorē animi; tamen
nemo mirabatur, quæ sic vixisset vt illa cū viro, post
illius

illius obitū ea quasi fundamēta iacere reliquæ suæ vitæ. Tādē ornatu funus, pōpa procedit, Regina, ut erat fortis & inuicta, etsi magnū quendā & intolerandū dolorem capiebat, tali vitæ socio & comite ab se auulso & abstracto, represso tamen animi tumultuantis motu prosequitur illū mortuū quem nunquā deseruerat viuū. Aedificarat Dionys, virginibus Cistertiensibus Parthenonem amplissimū propē modicum aquæ riuum circiter sex millia passuum ab Vlyssipone iuxta vicum Odiuellas, quod inter venandum ex vrsi feri & immanis vnguib⁹, mediaq; morte fuisset in eo loco diuina ope seruatus, quē agris latis ac feracibus in perpetuū locupletatum, & asylum atq; perfugium facinorosis, & corpori suo post mortem receptaculū atq; sedem voluit esse. Huc delatum cadauer, & inclusum magnifico sepulchro, quod ipse sibi dū viueret, in templo S. Dionys, nomine dicato faciendum curarat. Sed Elisabeta, cui moriēs ille negotium dederat, ut videret ne quid ex testamento prætermitteretur, postquā iusta fuerunt Regio funeri soluta omni ornatu, apparatuq; præclaro, per diu in eodem loco morata cū suis, facilē declarauit quāto in pretio & amore maritū viuētē habuisset, quē iā sensu vitāq; carentē omni ope iuuare niteretur, ut igne purgātē liberare, si illo fortē detineretur cruciatu, augere ieiunia, orare Deū, ut pro sua bonitate prætermitteret, aut certē remitteret delictorū pænas, sollicitare cæ lites, ut illū sua apud Deū gratia subleuaret, qui eos tā piē ac religiosē fuisset veneratus, ab omnibus virginibus sacratīs, ut idē facerent, postulare; multa sacrificia singulis diebus fieri iubere, tum per monachos omnium familiarū, tū per sacerdotes nulli addictos monastica disciplinæ; ingentes pecunias egētibus diuidere, suppeditare frumentū, præbere vestē, cætera omnia

tribuere, quæ suppeterat ad cultū atque victū; nihil omittere, quod in illis tormentis acerrimis versanti aliquid præsidij posset afferre. Sciebat apud Deū maxima esse in gratia cælestes, multa per eos impetrari sæpe solere, illorū deprecatione magnā opē & salutē indigētibus ferre posse; ipsa porrò erat ea pietate, vt etiā si non esset necesse obtinere quicquā, sanctissimè tamē coleret, ac veneraretur superos omnes, eorumque basilicas quāuis longè distātes adiret & ornaret. Infra finē igitur anni vertentis æstate proxima, quæ secuta est interitū regis, partim vt obsequeretur huic animo suo, partim vt cælitū auxiliū, ac misericordiā imploraret, & exposceret marito mortuo, longā satis & difficilē peregrinationē illi præsertim ætati suscepit. Oppidū est in Artabris, quos veteres inter Cal-laicas gētes numerauerunt, non longè à Nerio promontorio, quod hæc ætas terrarū nominat extremū, non fama quidem bellorū insigne, aut rectorū magnificentia, sed omniū pene gentiū, exterarumq; nationū religione nobile; Cōpostellā vocant ciues, olim Ianasum dictum fuisse, rē incertā pro certa nonnulli tradiderunt. Sitū est in equata quadā agri planicie, magna copia perēniū aquarū, & rerū fere omniū, amenitate soli tāta quāta in vllis Hispaniæ locis esse memoratur. In eo extremo téplum est maximum & ornatissimū à Callisto 2. Pont: Max. factum metropol. vbi conditum esse dicitur S. Iacobi Apost. corpus. Est enim memoriæ literisq; proditū, quondā Iacobum Ioannis Euang. fratrem vnum ex tribus charissimis Christi Opt. Max. discipulis in Hispaniā delatū, ad Astures, & Celticū promōtorium venisse, omnes illas oras peragrasse, Cæsar augustā adiisse magno labore vitæq; periculo barbaros populos, & efferatos
ad par-

ad partē aliquā humanitatis, & verā religionē ab illo veteri errore atque inhumana feritate traducere conantē. Ibi diu multumq; laborantem, nullum vitæ discrimen, nullam capitis dimicationem recusantem, nihil ferē tandem perfecisse: nouem tantum natum esse iuuenes eorundem studiorum æmulos, ex his duos Cæsar Augustæ reliquisse, cum cæteris in Iudæam re tentata & infecta reuertisse. Ibi cum inuidia ciuium suorum fuisset ab Herode Agrippa iugulatus, discipulos admonitu diuino in nauiculam imposuisse de nocte cadauer exanimum, cum eo præter hominum expectationem superasse mare, superasse fretum Gaditanum, per atrocissimosque fluctus Oceani, quos onerariæ naues instar urbium ferre vix possunt, ad Iriam Flauiam appulso esse, quod nunc Padronum appellatur. Hunc siue quæ de crudelitate nescio cuius reginæ, taurisque feris, & indomitis narrantur vera sunt, siue nulla eiusmodi regina fuit in illis terris, & nouis autoribus aliquid semper adijcientibus tota est illa fabula contexta: certum est tamen à discipulis non longè asportatum magistri corpus, vbi nunc Compostellanum templum est, humatum fuisse licet, an iam tum Compostella fuerit, non satis constat, atque ab eo fonte Christi doctrinam per omnem Hispaniam permannasse, & quod ipse viuus efficere non potuisset, per **alumnos** disciplinæ suæ perfecisse mortuum. In eo loco multos annos à Saracenorum præsertim in Hispanias irruptione diuinus ille vir sine honore iacuit ignotus. Tandem Alphonso qui ob singularem amorem pudicitæ castus est appellatus, reliquijs Hispanorum imperante, diuinitus ostensus, pro illa priscorum mortalium inopia templo terreo fornacis

ceis parietibus, & Episcopo Iriensi Compostellam translato decoratus est. Verum id postea templum Alphonsus magnus lapide quadrato à se magnifice ædificatum, per decem & septem Pontifices dedicandum curauit, in quos sæpenuerò mirabiliter apparuit diuinum numen. Nam aliquot annis post Ranimiro rege, barbari graues Compostellanæ direptionis & euerfionis pœnas pestilentia propè consumpti B. Iacobo persoluerunt: & rursus Veremundo principatum obtinēte, dum religiosissimam illam ædem violare conarentur, ingenti repente oborta luce territi cum abscessissent, magnam partē alui profluvio fœdè perierunt, reliqui à Christianis inuios saltus insidentibus ferro confecti. Quare omnes illæ terræ S. Iacobi sacrae putantur, tantaque eius autoritas religionis existimatur, vt non solum ex omnibus Hispaniæ partibus, sed etiam ex Gallia, Germania, Italia, ex vltimis terris innumerabilis propè multitudo cōcurrat, vt ea vestigia contueantur, in quibus ille magnus Apostolus Christi dicatur aliquando constitisse, & apud omnes gentes illi felices, ac beati prædicetur, qui sint ei regioni proximi; beatissimi qui sanctissimi templi aliquando lumen aspexerint. Sed hæc religio eò maior illa tēpestare habebatur, quòd neq; omnia cōsumens & obruēs vetustas eam vlla ex parte obscurarat, nec dum exorti fuerant, qui effrænato & præcipiti furore instincti, antiquissima sacra conturbare & euertere niterentur. Qua commota regina præstans pietate, domesticos vocat, omnibusque rebus cōparatis, nemini tamen detecto consilio, dat sese in viam grauiissimo anni tempore, maximis caloribus; neque prius itineris comites quonam intenderet intellexerunt, aut quo animo profecta fuisset domo suspi.

suspicati sunt, quam D. Apostoli Iacobi ædē sese procul aperientē venerantem illam aspexerunt. Est namque tumulus terreus satis editus ad quatuor millia passuum ab vrbe, vnde turres excelsæ templi se primū adeuntibus ostēdunt, & in eo defixa Crux, quam venerantes qui pietatis ergo peregrinātur, oculos ad urbem intendunt, orantq; Apostolum cum misto lætitiæ fletu, vt volens, propitiusque sospitet cultores suos. Eum locum statim vt attigit Elisabeta, ex mula desiluit, idem fecēre cæteri, omnesq; pariter Apostolo consalutato quod reliquum erat itineris pedibus venerabundi confecerunt. Appetebant iam solennes D. Iacobi feriæ, quæ ante diem octauum kal. sext. agitantur. Eas cum expectasset, ante meridiano tempore in templū venit. Faciebat rem diuinam Archiepiscopus ornatu illustri atq; magnifico: aderant ab omnibus ferē terrarū oris multi mortales religione loci, sanctitateq; permoti. Tanto maior multitudo quam aut tum reliquo anni tempore concurrebat, aut nunc illa ipsa luce concurrat, totam ædem compleuerat; quanto & dies ille cæteris celebrior, & prisca tempora erant meliora nostris. Procedit ante gradus altaris vidua præcellens humili vestitu, multa secum afferens permagni pretij dona. Corona primum erat grandi pondere, eximio, vt illis temporibus, artificio perfecta, multis & magnis illuminata gēmis fulgentibus, omniū pretiosissimis, quas vnquam habuisset. Deinde vestes plurimis margaritis pennisq; pulcher- rimis, & gemmis lucentibus mira arte distinctæ, omnium quas induisset, viuentē viro, tum ornatissimæ, tum copiosissimæ. Undulata præterea peripetasmata punicei coloris, in quibus opere vario & specioso Lusitanorū, Aragoniorumq; regum insignia acupicta erant,

erant, quamplurimis insertis margaritis admirabili splendore. Accedebant eodem pocula prægrandia affabrè facta ex argento, quibus ipsa ante id tempus vsa fuerat. Mula item delecta generositate, optimo colore, amplissima & pulcherrima forma corporis, fræno ex auro, argento, gemmisque clarissimis egregiè facto, stratis & operimentis eiusmodi, ut omnibus, qui videbant, magnam admirationem commouerent. Cæterum reliqua munera, tum splendore, tum copia facilè superabat. Pontificalis ornatus sacrorum antiquo illo artificio vndique perfectus, & omnibus numeris absolutus: quem cum cæteris rebus S. Iacobo dono dedit, excellenti munificentia regina. Ingentes porrò pecunias partim obtulit in templi sumptus, partim viritim egentibus, mendicisque diuisit, ut sacerdotes ipsi alijque magno natu homines, qui propter vitæ diuturnitatem multa vidisse, ac meminisse possent, sua memoria negarent extitisse quenquam, qui res tam multas, tam varias, tam pretiosas Apostolo donaret. His ita perfectis, quum & omnia sacra loca religiosaque visisset, & animi sui pietatem officioque debito satisfecisset Elisabetha, Compostellanus Archiepiscopus proficiscenti scipionem dedit & peram, indicia quædam & insignia religiosæ peregrinationis: quo illa ornatu mirandum in modum læta reuertens domum, vix dici potest quanta omnium mortalium studia in se concitarit. Quacunque veniebat, incredibili concursu, admiratione, fauore omnium eius iter celebrabatur. Effusa vndique studio videndi ex agris finitimis ingens multitudo vias & aditus obsidebat: per instructa omnia ordinibus virorum mulierumque inter vota & preces & laudes ibat: nemo erat quin
omni

omni cum cæteris in eam officio pietateque certa-
ret: tantum admirabilis virtutis & sanctitatis præ-
cepta quædam animo opinio famaque valebat etiam
apud externos suos & ignotos. Adoleuerat iam tum
Alfonfus regis Ferdinandi filius, eius ex Constantia
filia nepos, maturusque rebus gerendis regnum pa-
trium à tutoribus acceptum obtinebat. Eam ob cau-
sam quocunque peruenisset intra moenia oppido-
rum summa voluntate omnium accipiebatur cum
suis. Nam nec ab illa probitate, moderatione, sancti-
monia quanuis magno esset instructa comitatu, ne in
bello quidem quicquam periculi metuissent artium
præfecti: & regi suo tribui arbitantes quicquid ob-
sequij eius auiæ tali reginæ tribueretur, publicis pri-
uatisque officijs perquam diligenter fungebantur.
Anno verò iam exeunte venit ad Dionysij sepul-
chrum, ut ei sacris anniuersarijs parentaret. Adfuit
& Alphonsus filius, qui Lusitaniæ regnum ex testa-
mento possidebat, magna virorum nobilium & pro-
cerum frequentia stipatus. Conuenerunt eodem
complures antistites religionis, plurimique honora-
ti homines, quos & viuus & moriens liberalissimus,
munificentissimusque rex permultis beneficijs orna-
rat. Præstò fuerunt ad mysteria precesque peragen-
das omnia sacerdotum Collegia, omnesque familiæ
Monachorum, ut in regijs funeribus fieri mos est. Sic
frequentissimo conuentu instructa, ornatuque vi-
sendo, maxima cæremonia, solenni lugubrique can-
tu, multis sacrificijs & assiduis pro mortuis pre-
cationibus iusta funebria regi mortuo,
eodem quo sepultus fuerat
die, magnificè
facta.

PETRI